

Avtalet som får bonden att ligga vaken om nätterna

2024-11-28

28 Reportage

ATL 48
Torsdag 28 november 2024

ATL Magasinet

Utrikes. Danmark

Danskt lantbruk står inför en omläggning av historiska mått. Koldioxidavgifter ska införas, en stor del av arealen ska tas ur produktion och på resten av arealen ska produktionen optimeras. Lantbrukets företrädare har accepterat detta. Ja, till och med bejakat det, inom ramen för det så kallade trepartsavtalet.

ATL:s **Marcus Frennemark** åkte till Danmark för att gå på djupet kring avtalets betydelse för lantbruket.

"Man bär andra familjers öde på sina axlar. Bildligt talat", säger den danske lantbrukaren Lars Jonsson som var med och förhandlade fram det nya klimatavtalet.

Foto: Marcus Frennemark

Det blev sandning och inte plogning för vår del den här veckan. Skönt ändå med lite av en mjukstart så man kunde få lära känna områdena igen utan en massa snö.

Mattias Larsson på Abbotnäs säteri skriver om veckan som gick. Du hittar bloggen här: blogg.atl.nu/abbotnas-sateri/

Avtalet som får bonden att ligga vaken om nätterna

Lars Jonsson är lantbrukare på Brønshøjgaard, tre mil nordväst om Köpenhamn, och ordförande för den lokala bondeorganisationen. Han har följt förhandlingarna om trepartsavtalet på nära håll men utan att finnas med i själva förhandlingsrummet. Lars Jonsson var en del av Landbrug & Fødevarers, L&F:s, förhandlingsdelegation, forumet där L&F:s ordförande Søren Søndergaard hämtade argument för att hålla positioner och mandat för att göra eftergifter under de sju månader långa förhandlingarna som leddes av regeringen. I förhandlingsrummet fanns i princip alla intressenter kring den danska livsmedelsindustrin: bönderna, industrin, fackförbunden, kommunerna och inte minst naturvärden genom Danmarks Naturfredningsforening.

Förhandlingarna gav resultat, det blev ett avtal, nu handlar det om att förankra och genomföra det.

De flesta kvällar somnar Lars Jonsson snabbt men på sistone har det hänt att han legat vaken länge och haft svårt att somna.

– Man här andra familjers öde på sina axlar. Bildligt talat, säger Lars Jonsson.

Till svars inför medlemmarna

Han har en lägmåld framtoning, Lars Jonsson, och är ödmjuk inför sitt uppdrag som företrädare för 700 lantbrukare i Nordsjællands Landboforening. Det är inför medlemmarna han ska stå till svars, förklara vilka förändringar som krävs, hur de ska genomföras och bli till nytta för lantbruket och samhället.

Att Lars Jonsson ibland har svårt att somna säger något om magnituden i avtalet.

I extrem korthet innebär det 43-sidiga avtalet att omkring 20 procent av dansk jordbruksareal ska tas ur produktion för att upp-

fylla en bukett av klimat- och miljömål. Därtill accepterar lantbruket flexibla koldioxidavgifter på gårdsnivå men får i gengäld loftet att jordbruket på resterande 80 procent av arealen ska kunna bedrivas intensivt och konkurrenskraftigt även i framtiden.

– Alla säger att detta är ett historiskt avtal. Historiskt för att så mycket i landskapet kommer att förändras med mycket mer skog och natur. Men också historiskt för att det är första gången man bragt samman så många olika parter i ett förhandlingsrum och bett dem sluta ett avtal som folkettinget sedan ska ta ställning till. Lyckas detta så är det en styrka också för vår demokrati, säger Lars Jonsson.

”Spännande och skrämmande”

Den oro Lars Jonsson emellanåt känner gäller inte så mycket den egna försörjningen. Gården som hans familj brukar kommer kanske att behöva ta en femtedel av marken ur produktion.

Lars Jonsson vet att han har bondekolleger som kan tvingas ta hälften eller i värsta fall hela gården ur produktion.

– Det har varit spännande men också lite skrämmande att vara en del av förhandlingsprocessen. Du är med och tar jättebeslut å kollegernas vägnar. Det finns lantbrukare som blir av med hela egendomen när staten köper gården för att kanske anlägga skog eller våtmark i stället. Då får du köpa en annan gård eller gå i pension men det är kanske inte så du har tänkt dig att sluta, säger han.

Kikar man på avtalet mer i detalj inser man att det blir konsekvenser för alla lantbrukare. Och alla som rör sig i det danska landskapet nu och tjugo år framåt kommer rimligen att märka att något händer.

250 000 hektar skog ska etableras innan 2045 på vad som i dag är jordbruksmark. 100 000 hektar av denna skog ska klassas som orörd skog, vilket innebär att inget ekonomiskt skogsbruk ska bedrivas där.

Fakta. Målet med avtalet

Avtalet innebär en arealomläggning där jordbruksmark tas ur produktion för att förbättra vattenmiljön, sänka lantbrukets klimatbelastning, bidra till skydd av dricksvatten, ge utrymme för mer natur samt bättre förutsättningar för biologisk mångfald. Detta ska ske på ett sätt som gör att lantbruk och livsmedelsindustri behåller sin konkurrenskraft och där produktionen på kvarvarande jordbruksmark kan ökas.

140 000 hektar låglänta mulljordar ska tas ur produktion till 2030 och återgå till vad det en gång varit, nämligen våtmark och/eller sjö.

Ytterligare 10 000 hektar ska brukas extensivt, till exempel som betesmark med en övre gräns för betetrycket. Ett program för detta ska sjösättas snarast och användas från och med nästa år.

Kan slippa koldioxidavgiften

För den enskilda lantbrukaren gäller att det från 2030 tas ut en koldioxidavgift eller skatt om man så vill. Den börjar på 300 danska kronor, DKK, per ton koldioxidequivivalent och stiger sedan till 750 DKK till 2035 med möjlighet till ett grundavdrag på 60 procent för lantbrukaren.

Men uttaget av koldioxidavgifter ska föregås av en klimateräkning för den enskilda gården och är du tillräckligt lyckosam med ditt förebyggande arbete kan du slippa koldioxidavgiften helt.

Storslagna planer kostar pengar och trepartsavtalet är inget undantag. Drygt 40 miljarder DKK behöver spenderas på arealomställningen under perioden fram till 2045. En mindre del av detta kan finansieras via EU-stöden och privata fonder men huvuddelen ska komma ur statskassan. Om detta råder en bred politisk enighet.

Den politiska viljan bakom trepartsavtalet förstärktes nyligen genom ett avtal där partier både till höger och vänster om den danska regeringen förband sig att genomföra förändringarna.

Viss mark svider mer

Det är uppenbart att lantbruket gett upp en hel del i förhandlingarna, en del svider mer än annat för Lars Jonsson.

– Mulljordarna kan jag förstå, de är en belastning för klimatet. När vi ska lämna jord vi brukar till skog eller grundvattensäckring då börjar det göra ont. Skog på halvdålig jord är väl okej

Utrikes. Danmark

men när god jord bara ligger där utan att brukas gör det ont i en bonde. Men resten av samhället gläder sig, man kan gå där med sina hundar, se hur biodiversiteten främjas och det kan jag också förstå. Men det gör ont, säger Lars Jonsson.

Miljönytta på flera sätt

Det finns positiva inslag också för lantbruket. Att koldioxidavgiften ska föregås av en klimatberäkning på varje gård är viktigt, likaså att den kan påverkas och möjligen utebli helt för den som är proaktiv och snabb med att implementera ny teknik som minskar klimatbelastningen.

Angreppsvinkeln på flera miljöfrågor samtidigt gör också att 1 hektar som tas ur produktion kan göra miljönytta på flera sätt: mer skog, klimatnytta, bättre vattenmiljö och ökad biologisk mångfald.

En tydligt uttalad målsättning att lantbrukets konkurrenskraft inte får försämrats är också viktigt.

– Den allmänna uppfattningen i samhället är nog att lantbruket vunnit det här men det tycker inte jag. Vi har gett upp mycket. Men jag hoppas att vi får lugn och ro när vi kommer i land med detta. Då är vi i mål med koldioxiden och kväveutlakningen och våra fjordar är rena. Då finns det mer skog, natur och biodiversitet som man vill ha. Och så får vi odla och producera på resten av marken, säger Lars Jonsson.

Bland hans 700 medlemmar i Nordsjællands Landboforening finns det förstas skilda åsikter och känslor om trepartsavtalet.

Flertalet, upplever ordförande Jonsson, är förstående men bekymrade. Man förstår poängen, att lantbruket genom avtalet renas bort flera stridsfrågor från dagordningen, men samtidigt är man bekymrad för och osäker på hur man själv kommer att drabbas.

Långt ifrån alla svar

Mycket hänger på hur den egna gården ser ut. Hur mycket mulljord finns det? Hur nära vattendrag ligger den? Hur mycket mark blir jag av med? Finns det möjlighet att få vettig ersättningsmark? Hur slår koldioxidavgiften på min produktion? Frågorna är många och det kommer att ta tid att få svar på allt.

Lars Jonsson känner trycket.
– Medlemmarna ser mig i ögonen och säger: "Nu har vi valt dig till ordförande. Vi förstår och respekterar avtalet men nu får du se till att det inte gör alltför ont för oss när det ska genomföras." Det är ett tungt ansvar att bära.

– Sedan finns det förstas 5–10 procent av medlemmarna, de är alltid sura. De vill köra traktor till Köpenhamn och sprida gödsel på gatorna, säger Lars Jonsson.

Han vet att lantbrukets utfall av förhandlingarna kunde varit sämre, mycket sämre. Betydligt mer drastiska inskränkningar har varit uppe på förhandlingsbordet men kunnat städas bort i förhandlingarna. Vad det rör sig om berättar inte Lars Jonsson, vare sig för sina medlemmar eller för ATL.

– Det stannar i förhandlingsrummet. Vi kan inte gå ut och säga att Naturfredningsforeningen inte fått ett skit. Det säger man inte. De har också en ordförande som ska sälja in avtalet till sina medlemmar. I förhandlingar får man ge och ta.

Eniga om vissa saker

Danmarks Naturfredningsforening, NF, som samlar naturvänner och miljöengagerade människor, har länge setts som fiender till lantbruket. Av lantbruket. Parterna pratade gärna om varandra men sällan med varandra.

– För en tio år sedan hade vi en fodevareminister, som först hade möte med NF och sedan med oss i L&F. Ministern upptäckte att vi tyckte lika om en hel del och sa till oss: "Kan inte ni båda försöka hålla möte med varandra,

Lars Jonsson, Brønshøjgaard, är positiv till trepartsavtalet om ett "Grönt Danmark". Men avtalets genomförande oror honom. Mycket ska göras snabbt, kommer samhällets institutioner på olika nivåer att ha kapacitet att fullfölja sin del, frågar han sig.

Foto: Marcus Frennemark

När god jord bara ligger där utan att brukas gör det ont i en bonde.

Lars Jonsson

ni är faktiskt eniga om en del." Och så började NF och lantbruket träffas och kunde komma överens om vissa saker. Det utvecklades en respekt för varandras ståndpunkter, berättar Lars Jonsson.

Konfrontation är alltså inte Lars Jonssons melodi. Han tror på dialog och samförstånds-lösningar. Den filosofin har han med sig vid sina regelbundna besök hos borgmästarna i de elva kommuner som finns i Nordsjælland. Borgmästaren i en dansk kommun kan närmast jämföras med kommunstyrelsens ordförande i Sverige.

Viktigt med en bra dialog

Lars Jonsson besöker "sina" borgmästare minst en gång om året och det händer att besöken initieras av kommunföreträdarna också.

– De vill kanske höra vår åsikt i olika planärenden innan de går vidare. Skydd av driksvattentäkter är en annan stor fråga. Det är viktigt att ha en god dialog till vardags, då blir det lättare att lösa problem när det dyker upp riktiga utmaningar. Vi är inte överens om allt men de flesta gånger finner vi varandra.

Samma öppenhet och dialog försöker Lars Jonsson hålla med gårdens grannar. På Brønshøjgaards Facebooksida informerar han om vad som är på gång, till exempel när det ska spridas gödsel.

– Då är det kanske inte rätt dag att hänga ut tvätt på tork.

Brønshøjgaard är i första hand en växtodlingsgård med 700 hektar i drift. Men gården har också en specialiserad slaktgrisuppfödning med 6 000 grisar till slakt per år. Det är Antoniusgrisar som produceras, ett nischkoncept som renderar slutprodukten två hjärtan av tre möjliga i den danska djurvälfärdsmärkningen.

Uppfödningen enligt Antoniuskonceptet

kan jämföras med konventionell svensk grisuppfödning. Jämfört med konventionell dansk grisuppfödning innebär det bland annat två grisar färre per box, knorren kvar och halm till grisarna varje dag.

– Det fungerar fantastiskt och vi har inga problem med svansbitning men det är också två färre grisar per box, säger Lars Jonsson.

Han odlar vete, korn, råg och raps. Foder-spannålen används i den egna grisuppfödningen, en del säljs också till en annan grisgård. En del hästhö produceras också på marginalmarker. Det finns gott om hästar i grannskapet.

Egentligen har han två gårdar i företaget. På gård nummer två är mangårdsbyggnaden uthyrd till Köpenhamns kommun som förskola.

Närheten till Köpenhamn och andra städer gör att det aldrig är något problem för en gårdssägare att få sidointäkter på byggnader som inte används i lantbruket.

– Du har många möjligheter och kan få goda hyresintäkter på dina byggnader. Det finns inget som står tomt i det här området, konstaterar Lars Jonsson.

Kan sluta med grisproduktionen

Grisproduktionen behöver alltså inte fortsätta. 1 500 stallplatser för slaktgris är ingen stor anläggning för danska förhållanden. Skulle en framtida koldioxidavgift bli alltför betungande överväger han att sluta med grisarna.

– Lyckligtvis har vi grisar för att vi vill ha det, inte för att vi måste. Det är lättare att sluta med djur här på Sjælland än i Jylland. Vi kan bara tömma och tvätta stallen och sedan hyra ut dem sektionsvis.

När Lars Jonsson tittar på vad han kan göra i sitt eget företag för att minska klimatskadliga

250 000 hektar skog ska etableras innan 2045 på vad som i dag är jordbruksmark. Lars Jonsson säger att det gör ont att tänka på hur mycket god jord som kommer att tas ur bruk.

Foto: Perjesi Nicolai/Scanpix/TT

utsläpp och därmed den framtida avgiften konstaterar han att mycket redan är gjort.

Gården tillämpar plöjningsfri odling, myllar ner det mesta av halmen och pumpar gödsel med långa intervall för att minska belastningen. Mer kanske kan göras på gården men då krävs investeringar och för att göra dem krävs det ett bra underlag på vad olika åtgärder ger för effekt på utsläppen.

– Jag hoppas få en app i telefonen där jag hela tiden kan följa mina åtgärder och vad de får för konsekvenser. Till exempel avläsa kvävetillståndet, ska jag mylla ner halmen eller kan jag sälja den? I dag har jag koll på vad jag gör men jag behöver bättre underlag för mina beslut, säger Lars Jonsson.

Ser det som ett nödvändigt steg

Utvecklingsarbetet med appen och annat beslutsunderlag som bonden behöver när koldioxidavgifterna införs pågår för fullt hos Seges, det danska lantbrukets forsknings- och utvecklingsorganisation.

Lars Jonsson har accepterat innehållet i trepartsavtalet och tror att det är ett nödvändigt steg för det danska lantbruket. Men han känner en viss oro för genomförandet och speciellt för arealomläggningen.

– Det är en jordreform vi ska göra, fullt jämförbar med historiska jordreformer när gårdarna flyttade ut ur byarna på 1800-talet. Vi brukar 2,5 miljoner hektar i dag och ska ta 20 procent ur drift och använda till annat. Det är en jätteuppgift för samhället. Finns det kapacitet för detta hos statliga verk och hos kommunerna?, frågar han sig.

På regeringsnivå har man slagit en tonen genom att inrätta ett särskilt departement för den "grønne trepart" med Jeppe Bruus som minister. Han ledde förhandlingarna som

20

procent av Danmarks 2,5 miljoner brukade hektar ska tas ur drift och användas till annat.

resulterade i avtalet och är ett gott val, tycker Lars Jonsson.

Skulle avtalets innehåll justeras i den politiska beslutsprocessen finns det en utgång.

– Lantbruket har deklarerat att om det görs väsentliga förändringar kan vi säga nej tack och dra oss ur.

I det lokala genomförandet har kommunerna en nyckelroll.

– Men jag oroar mig för om kommunerna verkligen är beredda att ta sig an den här stora uppgiften på rätt sätt med respekt för lantbrukarens ägande. Kan vi få ut andan som fanns i förhandlingsrummet till kommunrepresentanten som knackar på hos lantbrukaren och ska ta 20 procent av arealen från mig?

Uppenbart är att Lars Jonssons kommun-diplomati kommer att behöva gå på högvarv de närmaste åren.

"Det blir inte lätt - men det ska nog gå"

Bronshøjgaard är en släktgård på hustrun Marianne Jonssons sida. Familjen Jonsson är tredje generationen på gården och planen är att lämna vidare till sonen inom några år.

– Jag förhandlar inte å familjens vägnar men jag vet ändå att jag har en son med familj som ska leva här på gården de närmaste 30–40 åren. Om de intentioner vi har i förhandlingarna blir verklighet för lantbruket kan hans familj få ett gott liv här. Det blir inte lätt men det ska nog gå, säger Lars Jonsson.

– Vi hoppas att den goda jorden blir kvar så att vi kan fortsätta skörda och upprätthålla produktionen.

Marcus Frennemark

010-184 40 97
red@atl.nu

Fakta. Avtalets innehåll i korthet

- Danmarks Grønne Arealfond inrättas som en övergripande paraplyorganisation för arealomläggningen.
- Fonden får drygt 40 miljarder danska kronor, DKK, till sitt förfogande. Pengarna ska användas till omläggning och/eller uppköp av jordbruksmark som ska tas ur produktion eller på annat sätt användas i arealomläggningen. (Växelkurs den 30 september: 1 svensk krona, SEK = 1:51 danska krona, DKK.)
- Genom fonden ska 250 000 hektar ny skog etableras innan 2045 samt 140 000 hektar muljord tas ur produktion till 2030.
- Ett program för permanent extensivering av jordbruksmark ska etableras under 2024 och medverka till att närmare 10 000 hektar jordbruksmark tas in i programmet. Regeringen ska arbeta för att EU:s jordbruksstöd framåt ska bidra till att finansieras extensivering. I extensivering ska goda förutsättningar för biologisk mångfald säkras genom en övre gräns för betetrycket.
- En koldioxidavgift, CO₂-avgift, på 300 DKK/ton CO₂-ekvivalent införs från 2030. Den höjs successivt till 750 DKK/ton CO₂-ekvivalent till 2035. Avgiften har ett generellt avdrag på 60 procent och blir i realiteten 120 DKK/ton när den införs. Avgiften ska baseras på den enskilda gårdens förutsättningar och kan minskas ytterligare om åtgärder på gården motiverar detta.
- Arealomläggning ska målinriktas så att uttagen areal kan fylla flera miljömål.
- Om EU inför en reglering av lantbrukets klimatbelastning ska detta avtal anpassas efter EU-reglerna.

Det politiska ramavtalet presenterades den 18 november.

Foto: Ida Marie Odgaard/TT

Fakta. Avtal om ett grönt Danmark, trepartsavtalet

Avtalet har ingåtts mellan:

- Den danska regeringen, en koalition mellan Socialdemokratiet, Moderaterne och Venstre (som är det traditionella bondepartiet).
- Lantbrukets och livsmedelsindustrins organisation Landbrug & Fødevarer.
- Natur- och miljöorganisationen Danmarks Naturfredningsforening.
- De fackliga organisationerna Fødevareforbundet NNF och Dansk Metal.
- Arbetsgivarorganisationen Dansk Industri.
- Kommunernes Landsforening.
- I ett politiskt ramavtal presenterat den 18 november har den danska regeringen kommit överens med fyra av oppositionspartierna om hur trepartsavtalet om ett grönt Danmark ska implementeras och samordnas med tidigare fattade beslut om klimat- och miljömål.